

*Атаманчук Ірина Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1931-0194>*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СПІЛЬНОГО ПРОЖИВАННЯ ОДНІЄЮ СІМ'ЄЮ БЕЗ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ

У статті розглянуто низку актуальних процесуальних питань судового розгляду справ про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Це питання, пов'язані з визначенням належної юрисдикції (встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу із загиблим військовослужбовцем), виду провадження (окреме чи позовне), правильного застосування норм матеріального права за наявності спадкових правовідносин, особливостей судового доказування.

Автор аналізує матеріали судової практики та робить висновки про нові підходи до визначення належної юрисдикції по справах про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу із загиблим військовослужбовцем, що має за основу критерій можливості встановлення фактів у позасудовому порядку та виключно в судовому порядку.

У статті приділяється певна увага питанню розмежування юридичної природи справ про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу від справ про встановлення факту проживання зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини. Виділяються особливості судового доказування у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу – доведення сукупності фактів: спільного проживання однією сім'єю, спільного побуту, взаємних прав та обов'язків.

Ключові слова: *судовий розгляд, юрисдикція, правозастосування, юридичний факт, шлюб, проживання однією сім'єю.*

Постановка проблеми. Встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу відбувається виключно у судовому порядку. Метою встановлення цього юридичного факту, як правило, є реалізація певних матеріальних прав: поділ майна придбаного за час спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу як спільного сумісного; спадкування майна; призначення і отримання різних видів грошових витрат та ін. Як свідчить судова практика, під час звернення до суду у справах про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу можуть виникати різні проблемні питання, пов'язані з визначенням належної юрисдикції (встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу із загиблим військовослужбовцем), виду провадження (окреме чи позовне), правильного застосування норм матеріального права за наявності спадкових правовідносин, особливостей судового доказуван-

ня. Для розуміння сутності доказової діяльності за цим видом справ видається важливим виявлення сучасних судових підходів до оцінки доказів факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, адже під час звернення до суду перед заявником (позивачем) стоїть питання надання належних, допустимих та достатніх доказів факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу досліджувалось у галузях сімейного та цивільного процесуального права. Майновим питанням прав та обов'язків чоловіка й жінки, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, приділяли увагу Є. О. Харитонов, С. Я. Фурса, І. В. Жилінкова, В. Ю. Євко. В. М. Шкабаро та О. С. Луніна досліджували докази й доказування (за аналізом судової практики України) у справах зі спорів про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення основних процесуальних питань, що можуть виникати у судовому розгляді справ про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, та виявлення підходів до їх вирішення на основі аналізу судової практики.

Виклад основного матеріалу. Встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу відбувається у порядку цивільного судочинства за нормами Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), оскільки справи про встановлення фактів, від яких залежить виникнення, зміна або припинення суб'єктивних прав громадян, належать до юрисдикції цивільного суду.

Як свідчить судова практика, під час звернення до суду по справах про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу із загиблим військовослужбовцем можуть виникати питання визначення належної юрисдикції, а саме розмежування цивільної і адміністративної юрисдикцій. Така проблема виникає через участь у правовідносинах Міністерства оборони України як спеціально уповноваженого суб'єкта, який уповноважений на призначення одноразової грошової допомоги відповідно до вимог Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [1], відмову якого заявники оскаржують, що надає відносинам публічно-правового вектора. Відповідно до ч. 1 ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності (п. 1 ч. 1 ст. 19 КАС України). Так, у справі № 290/289/22-ц заявниця звернулася до суду із заявою про встановлен-

ня факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, оскільки вона має право на отримання одноразової соціальної допомоги у зв'язку зі смертю свого чоловіка. Заінтересовані особи по справі – військова частина та Міністерство оборони України. Міністерство оборони України далі звернулось із касаційною скаргою, вказуючи на порушення правил юрисдикції загальних судів, що є обов'язковою підставою для скасування рішення незалежно від доводів касаційної скарги. Верховний Суд зробив висновок, що вимоги заявниці пов'язані з доведенням наявності підстав для визнання (підтвердження) за нею певного соціально-правового статусу, не пов'язаного з будь-якими цивільними права та обов'язками, їх виникненням, існуванням та припиненням. Відповідно за своїм предметом та можливими правовими наслідками такі вимоги пов'язані з публічно-правовими відносинами заявниці з державою, а отже, не підлягають вирішенню у порядку цивільного судочинства [2].

Отже, у судовій практиці сформувався загальний підхід визначення юрисдикції справ про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу з військовослужбовцем, який загинув під час участі у бойових діях, шляхом з'ясування, чи пов'язується зі встановленням зазначеного факту виникнення у заявника певних цивільних прав та обов'язків, – тоді суд застосовує положення ст. 1 ЦК України і справа підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства. Якщо ж між заявницею та Міністерством оборони України виникає спір, пов'язаний із доведенням наявності підстав для підтвердження за нею певного соціально-правового статусу щодо призначення та виплати одноразової грошової допомоги сім'ї військовослужбовця, не пов'язаного з будь-якими цивільними правами та обов'язками заявниці, їх виникненням, існуванням та припиненням, за предметом та можливими правовими наслідками цей спір існує у сфері публічно-правових відносин, а отже, не підлягає вирішенню у порядку цивільного судочинства.

У Постанові від 18 січня 2024 р. у справі № 560/17953/21 (провадження № 11-150апц23) Велика Палата Верховного Суду відступила від висновків щодо застосування норм права у подібних правовідносинах стосовно юрисдикції спору і зазначила, що є неефективним підхід до визначення юрисдикції спорів у судовому порядку про встановлення фактів, що мають юридичне значення, залежно від їх мети звернення та наявності у заявника певних цивільних прав та обов'язків чи виникнення публічно-правових спорів із суб'єктами владних повноважень, оскільки це не сприятиме належному способу захисту порушеного права заявника, бо призведе до необхідності звертатися в суди різних юрисдикцій з доказуванням одних і тих же обставин, подій та фактів під час подання кожної позовної заяви [3]. Цей підхід має за основу можливість встановлення фактів у позасудовому порядку та виключно в судовому порядку: юридичні факти,

які належить встановлювати у судовому порядку, вирішуються судами цивільної юрисдикції за правилами ЦПК України; рішення стосовно фактів, що мають юридичне значення, прийняті у позасудовому порядку, можуть бути оскаржені до судів адміністративної юрисдикції [4].

За загальним правилом вимога про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу може бути вирішена в порядку окремого провадження цивільного судочинства у випадку, якщо між сторонами не існує спору. В порядку окремого провадження розглядаються справи про встановлення фактів, якщо згідно із законом такі факти породжують юридичні наслідки, тобто від них залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян і встановлення факту не пов'язується із наступним вирішенням спору про право. Якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах. Критерії наявності спору про право у справах окремого провадження визначає судова практика. У Постанові від 19 березня 2021 р. у справі № 643/14985/18-ц Верховний Суд зазначив, що для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справ про встановлення фактів, які мають юридичне значення, у кожній справі після її порушення суддя зобов'язаний з'ясувати, які фізичні особи і організації можуть бути заінтересовані у вирішенні даної справи і підлягають виклику в судові засідання, в необхідних випадках запропонувати заявникові та заінтересованим особам подати додаткові докази на підтвердження заявлених вимог чи заперечень проти них [5]. Тобто критерієм наявності спору про право у справах окремого провадження є сама можливість виникнення, зміни або припинення прав та обов'язків у третіх осіб внаслідок встановлення певного факту навіть за відсутності заперечень таких осіб. Із погляду закону, під спором про право у справах окремого провадження розуміється конфлікт інтересів заявника та хоча б однієї із заінтересованих осіб внаслідок заперечення такої особи проти задоволення заяви про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів або неоспорюваних прав, а також можливість виникнення, зміни або припинення прав та обов'язків у третіх осіб внаслідок задоволення відповідної заяви. Так, Ухвалою Деснянського районного суду міста Києва по справі № 754/12324/16-ц було відмовлено у відкритті провадження у справі за заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, оскільки з матеріалів справи вбачався спір про право, який підлягає розгляду саме в порядку позовного провадження [6].

Варто звернути увагу на розмежування юридичної природи справ про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу від справ про встановлення факту проживання зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як

п'ять років до часу відкриття спадщини. Згідно з роз'ясненнями, наданими Пленумом Верховного Суду України у п. 21 Постанови від 30 травня 2008 р. № 7 «Про судову практику у справах про спадкування», під час вирішення спору про право на спадщину осіб, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини (четверта черга спадкоємців за законом), судам необхідно враховувати правила частини другої статті 3 СК України про те, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Зазначений п'ятирічний строк повинен виповнитися на момент відкриття спадщини, і його необхідно обчислювати з урахуванням часу спільного проживання зі спадкодавцем однією сім'єю [7].

До спадкоємців четвертої черги належать не лише жінка (чоловік), які проживали однією сім'єю зі спадкодавцем без шлюбу, таке право можуть мати також інші особи, якщо вони спільно проживали зі спадкодавцем, були пов'язані спільним побутом, мали взаємні права та обов'язки, зокрема вітчим, мачуха, пасинки, падчерки. Як свідчить судова практика, доказами проживання однією сім'єю зі спадкодавцем можуть бути аналогічні докази, які подаються у справах встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу: наявність спільного бюджету, спільного харчування, купівля майна для спільного користування, участь у спільних витратах на утримання житла, його ремонт, надання взаємної допомоги, наявність усних чи письмових домовленостей про порядок користування житловим приміщенням, інші обставини, які засвідчують реальність сімейних відносин не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини [8].

У Постанові Верховного Суду у справі № 694/646/20 зазначено, що для встановлення факту проживання однією сім'єю, тобто доведення існування передбачених статтею 1264 ЦК України підстав для визнання особи спадкоємцем четвертої черги, необхідні докази, які доводили б у всій сукупності факти щодо ведення особами спільного господарства, наявності у сторін спільного бюджету, спільних витрат, взаємних прав та обов'язків. Верховний Суд акцентує, що для відповідних правовідносин треба застосовувати ст. 1264 ЦК України, а не ст. 74 СК України [9]. Якщо вимога про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу заявлена у зв'язку з таким проживанням не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини, відповідні відносини є спадковими і до них треба застосовувати ст. 1264 ЦК України [10].

Отже, судова практика визначає розмежування сфери дії ст. 74 СК України: «Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі» і ст. 1264 ЦК України, оскільки зазначені норми регулюють різні правовідносини (сімейні та спадкові). Особливостями справ про встановлення факту проживання зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини, є

більш широке коло суб'єктів звернення: не лише жінка (чоловік), які проживали однією сім'єю зі спадкодавцем без шлюбу, але таке право можуть мати також інші особи, якщо вони спільно проживали зі спадкодавцем, були пов'язані спільним побутом, мали взаємні права та обов'язки, зокрема вітчим, мачуха, пасинки, падчерки; наявність однієї конкретної мети встановлення такого факту – реалізація спадкових прав; суд застосовує ст. 1264 ЦК України як норму матеріального права.

У справах позовного провадження факт проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, як і інші юридичні факти, пов'язані з заявленими позовними вимогами, належать до предмета доказування і підлягають встановленню під час ухвалення судового рішення. Тому під час звернення до суду з метою встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу перед позивачем стоїть ключове завдання – виявлення, збирання та подання до суду сукупності доказів, які нададуть суду змогу встановити відповідний факт. Як свідчить практика, доволі часто у позивача виникають проблеми з наданням достатньої кількості доказів для отримання позитивного для себе рішення. Згідно зі ст. 76 ЦПК України, доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються письмовими, речовими і електронними доказами; висновками експертів; показаннями свідків.

Предметом доказування за змістом ч. 2 ст. 77 ЦПК України є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню під час ухвалення судового рішення, відповідно до ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України (далі – СК України), сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Тому до предмета доказування у справах про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу входить встановлення сукупності таких фактів: спільне проживання однією сім'єю; спільний побут; взаємні права та обов'язки. Для доведення можуть використовуватись усі можливі засоби доказування, які свідчать про те, що між заявником та іншою особою відбувалися фактичні шлюбні відносини: показання свідків про спільне проживання та ведення спільного побуту, документи щодо місця реєстрації (фактичного проживання), фото- / відеоматеріали, документи, що підтверджують придбання майна на користь сім'ї, витрачання коштів на спільні цілі.

Із судових підходів вбачається, що доведення перед судом факту спільного проживання осіб передбачає доведення наявності у них спільного побуту, виникнення між ними у зв'язку із цим взаємних прав та обов'язків, притаманних сім'ї. Під спільним проживанням треба розуміти постійне фактичне проживання та-

ких осіб у житлі за однією адресою (адресами), збереження ними у такому житлі переважної більшості своїх речей, зокрема щоденного побутового вжитку, сприйняття ними цього місця проживання як свого основного, незалежно від того, що будь-хто з них за особливістю своєї роботи / служби зумовлений тривалий час бути відсутнім за цим місцем проживання (несення військової служби, вахтовий метод роботи). Натомість спільний побут передбачає ведення спільного господарства, наявність спільного бюджету, витрат, придбання майна для спільного користування, в тому числі за спільні кошти та внаслідок спільної праці, спільна участь в утриманні житла, його ремонт, спільне харчування, піклування один про одного / надання взаємної допомоги тощо. Причому має бути встановлена і доведена саме сукупність вказаних ustalених обставин та відносин [11].

Як свідчить судова практика, важливе доведення саме сукупності таких фактів: спільне проживання однією сім'єю; спільний побут; взаємні права та обов'язки. Так, у справі № 760/20948/16-ц зроблено висновок, що без доведення факту ведення спільного господарства, наявності спільного бюджету та взаємних прав і обов'язків, притаманних подружжю, спільний відпочинок осіб не є достатнім для визнання факту спільного проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу [12]. Судова практика вказує на те, що сам по собі факт спільного відпочинку сторін, спільна присутність на святах, пересилання відповідачем коштів на рахунок позивачки, самі по собі, без доведення факту ведення спільного господарства, наявності спільного бюджету та взаємних прав і обов'язків, притаманних подружжю, не можуть свідчити про те, що між сторонами склались та відбувалися протягом вказаного періоду часу ustalені відносини, які притаманні подружжю [13].

Щодо встановлення належності майна на праві спільної сумісної власності, то судова практика виходить з того, що за відсутності правових підстав для задоволення позовних вимог про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу відсутні і підстави, передбачені ст. 74 СК України, вважати майно таким, що належить на праві спільної сумісної власності сторонам, як жінці та чоловікові, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою. Так, у справі № 750/728/21 про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу та поділ спільного майна суди першої та апеляційної інстанцій відмовили у задоволенні позову, оскільки дійшли висновку про те, що позивач не довів належними, допустимими та достатніми доказами факт проживання його та відповідачки однією сім'єю, спільний побут і взаємні права й обов'язки в період, упродовж якого було придбане спірне майно, жоден свідок не зміг підтвердити факту спільного проживання позивача з відповідачкою саме як чоловіка та дружини, ведення ними спільного господарства та наявності спільного бюджету, а також за яких саме обста-

вин та за які саме грошові кошти було придбано спірне майно. Суд першої інстанції зазначив, що реєстрація місця проживання позивача та відповідачки за однією адресою, за відсутності інших доказів у їх сукупності про їх спільний побут, не може бути доказом факту проживання однією сім'єю як чоловіка та дружини. Верховний Суд погодився з рішеннями судів попередніх інстанцій і зазначив, що вказані позивачем обставини на обґрунтування позовних вимог, а саме спільний відпочинок, спільні світлини зі свят та відпочинку, самі по собі, без доведення належними доказами факту ведення спільного господарства, наявності спільного бюджету та взаємних прав і обов'язків, притаманних подружжю, не можуть свідчити про те, що між позивачем та відповідачкою склались та відбувались протягом вказаного хронологічного періоду часу усталені відносини, які притаманні подружжю [14].

Верховний Суд наголошує, що вирішуючи питання щодо правового режиму такого майна, суди мають встановити факти створення (придбання) сторонами майна внаслідок спільної праці, ведення спільного господарства, побуту, виконання взаємних прав та обов'язків, з'ясувати час придбання, джерело набуття (кошти, за які таке майно було набуто), а також мету придбання майна, що дозволяє надати йому правовий статус спільної сумісної власності [13].

Висновки. За результатами аналізу матеріалів судової практики по справах про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу із загиблим військовослужбовцем було виявлено новий підхід до питання визначення належної юрисдикції, що має за основу критерій можливості встановлення фактів у позасудовому порядку та виключно в судовому порядку: юридичні факти, які належить встановлювати у судовому порядку, вирішуються судами цивільної юрисдикції за правилами ЦПК України; рішення стосовно фактів, що мають юридичне значення, прийняті у позасудовому порядку, можуть бути оскаржені до судів адміністративної юрисдикції.

Як показала судова практика, звернення з вимогою встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу відбуваються як у межах позовного, так і окремого провадження. Під час звернення в окремому провадженні суди доволі часто вбачають наявність спору про право. Судові підходи визначають, що критерієм наявності спору про право є сама можливість виникнення, зміни або припинення прав та обов'язків у третіх осіб внаслідок встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу навіть за відсутності заперечень таких осіб.

У проведеному аналізі приділяється певна увага питанню розмежування юридичної природи справ про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу від справ про встановлення факту проживання зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини.

Судова практика вказує на необхідність розмежування сфери дії ст. 74 СК України «Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі» і ст. 1264 ЦК України, оскільки зазначені норми регулюють різні правовідносини (сімейні та спадкові).

Особливостями судового доказування у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу є доведення саме сукупності таких фактів: спільне проживання однією сім'єю; спільний побут; взаємні права та обов'язки. Для встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу суди враховують сукупність усіх доказів, які свідчать про наявність вказаних фактів. Верховний Суд наголошує, що вирішуючи питання щодо правового режиму такого майна, суди мають встановити факти створення (придбання) сторонами майна внаслідок спільної праці, ведення спільного господарства, побуту, виконання взаємних прав та обов'язків, з'ясувати час придбання, джерело набуття (кошти, за які таке майно було набуто), а також мету придбання майна, що дозволяє надати йому правовий статус спільної сумісної власності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 15, ст. 190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
2. Щодо порядку розгляду вимог про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу з військовослужбовцем, який загинув під час участі у бойових діях: Правова позиція Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду згідно з Постановою від 22 березня 2023 р. у справі № 290/289/22. URL: <https://zakononline.ua/court-practice/show/21381>
3. Щодо порядку розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення: Правова позиція Великої Палати Верховного Суду згідно з Постановою від 18 січня 2024 р. у справі № 560/17953/21. URL: <https://zakononline.ua/court-practice/show/23783>
4. Визначення належної юрисдикції у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу із загиблим військовослужбовцем. *Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Весняні юридичні читання – 2025» (м. Вінниця, 23 квітня 2026 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2026. С. 125–128.
5. Постанова Верховного Суду від 19 березня 2021 р. у справі № 643/14985/18-ц (провадження № 61-14325св19). URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=95682071>
6. Ухвала від 10.10.2016 по справі № 754/12324/16-ц. Деснянський районний суд міста Києва. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/62114237>
7. Про судову практику у справах про спадкування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>
8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 12 січня 2023 р. у справі № 754/6012/21. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_12_01_2023_roku_u_spravі_754_6012_21_2/

9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 червня 2021 р. у справі № 694/646/20 (провадження № 61-5208св21). URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97903657>
10. Постанова Верховного Суду у справі № 582/18/21 (провадження № 61-20968сво21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113690426>
11. Рішення Вознесенівського районного суду міста Запоріжжя 03 березня 2025 р. у справі № 335/10489/24 2-о/335/18/2025. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/125743507/>
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 квітня 2024 р. у справі № 760/20948/16-ц. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/118520073>
13. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у справі справа № 588/350/15 від 15 серпня 2019 р.). URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/83666134>
14. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 11 червня 2024 р. у справі № 750/728/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119710030>

Iryna Atamanchuk. Procedural issues of establishing the fact of co-residence by one family without marriage registration

The establishment of the fact of cohabitation by one family without marriage registration occurs exclusively in court. The purpose of establishing this legal fact is the realization of certain material rights: division of property acquired during cohabitation by one family without marriage registration as joint property; inheritance of property; assignment and receipt of various types of financial expenses, etc. When going to court in cases of establishing the fact of living together as one family without registering a marriage, various problematic issues may arise. They are related to determining the appropriate jurisdiction (establishing the fact of living together as one family without registering a marriage with a deceased serviceman), the type of proceedings (separate or claim-based), and the correct application of substantive law in the presence of hereditary legal relations. To understand the essence of evidentiary activity, it is important to identify modern judicial approaches to assessing evidence of the fact of living together as one family without registering a marriage. When applying to the court, the applicant is faced with the issue of providing appropriate, admissible and sufficient evidence of the fact of living together as one family without registering a marriage. The purpose of the article is to identify the main procedural issues that may arise in the judicial consideration of cases on establishing the fact of cohabitation by one family without registration of marriage, and to identify approaches to their resolution based on an analysis of judicial practice.

As a result of the analysis of case law materials on cases of establishing the fact of living together as one family without registering a marriage with a deceased serviceman, a new approach to the issue of determining the appropriate jurisdiction was identified. It is based on the criterion of the possibility of establishing the facts out of court and exclusively in court. Legal facts that are to be established in court are decided by courts of civil jurisdiction according to the rules of the Code of Civil Procedure of Ukraine. Decisions regarding facts of legal significance made out of court may be appealed to courts of administrative jurisdiction.

As judicial practice has shown, applications requesting the establishment of the fact of living as one family without marriage registration occur both within the framework of claim and separate proceedings. When applying in separate proceedings, courts quite often see the presence of a dispute over the right. Judicial approaches determine that the criterion for the existence of a dispute over rights is the very possibility of the emergence, change or termination of rights and obligations of third parties as a result of establishing the fact of living together as one family without registering a marriage, even in the absence of objections from such persons. The analysis pays some attention to the issue of distinguishing the legal nature of cases establishing the fact of living together as one family without registering a marriage from cases establishing the fact of living together with the

testator as one family for at least five years prior to the opening of the inheritance. Judicial practice indicates the need to delimit the scope of Article 74 of the Civil Code of Ukraine “The right to property of a woman and a man living in the same family, but not married to each other or in any other marriage” and Article 1264 of the Civil Code of Ukraine, since the specified norms regulate different legal relations (family and inheritance). The peculiarities of judicial proof in cases of establishing the fact of living together as one family without marriage registration are the proof of the following facts: living together as one family; common life; mutual rights and obligations.

Keywords: trial, jurisdiction, law enforcement, legal fact, marriage, cohabitation.

*Дата першого надходження статті до видання: 06.02.2026 р.
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.02.2026 р.*

**УДК 340.134(477):[347.5:341.9(4-672ЄС):347(44)(094.4)]
DOI 10.31558/2786-5835.2026.1.1.13**

Карнаух Вадим Сергійович,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
відділу науково-правових експертиз
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2314-702X>

ЗАГАЛЬНІ ФОРМИ ПЕРЕДДОГОВІРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: СТИСЛИЙ НАРИС У СВІТЛІ ПЕРСПЕКТИВИ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

У статті на основі орієнтирів, окреслених у Концепції оновлення Цивільного кодексу України, здійснено порівняльно-правовий аналіз положень Принципів, визначень та модельних правил Європейського приватного права (DCFR) й Цивільного кодексу Франції, які стосуються наслідків недобросовісної поведінки під час переговорів. Установлено, що в DCFR захист потерпілої сторони в межах переддоговірної відповідальності наближено до принципу повного відшкодування майнової та моральної шкоди, винятком із якого є відшкодування позитивного інтересу, який недостатньо чітко розмежовано з упущеною вигодою. Натомість для французького досвіду характерне законодавче обмеження обсягу можливого відшкодування, з якого випливає загальне правило щодо недопустимості відшкодування упущеної вигоди.

Проаналізовано положення Проекту Цивільного кодексу України щодо відшкодування майнової шкоди та переддоговірної відповідальності. Обґрунтовано, що обмеження відшкодування збитків як загальної форми переддоговірної відповідальності реальними збитками свідчить про наближеність запропонованого в Проекті Цивільного кодексу України підходу до французького досвіду, являє собою виняток із принципу повного відшкодування майнової шкоди та водночас становить особливість переддоговірної відповідальності. Установлено, що загальними формами переддоговірної відповідальності, які можливо виокремити на підставі положень Проекту ЦК України, є відшкодування реальних збитків, розумна компенсація на розсуд суду в разі неможливості точного визначення розміру реальних збитків, компенсація моральної шкоди. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення положень Проекту ЦК України щодо переддоговірної відповідальності, які полягають в уточненні змісту проти-правної поведінки як елементу підстави переддоговірної відповідальності та розширення переліку видів реальних збитків, які охоплюються відшкодуванням.